

Антонец Н.Б.

ЗАКОНОДАТЕЛЬНАЯ РЕГЛАМЕНТАЦИЯ ШКОЛЬНОЙ ЗЕМСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ
КАК ОТОБРАЖЕНИЕ ПОЛИТИКИ СОСЛОВНОЙ ДИФФЕРЕНЦИАЦИИ
В РОССИЙСКОЙ ИМПЕРИИ

В статье рассматриваются основные законодательные документы 2-ой половины XIX ст., которые формировали правовое поле деятельности земств в сфере начального образования.

Ключевые слова: земские учреждения, земские школы начального образования, сословная дифференциация.

Antonets N.B.

LEGAL DOCUMENTS CONCERNING ZEMSTVA'S ACTIVITIES IN SCHOOLING AS REFLECTING
POLICY CLASS DIFFERENTIATION IN EMPIRE

The article discusses the basic legal documents of the second half of the nineteenth century, which formed the legal field of Zemstva in elementary education.

Key words: Zemstva's institutions, z Zemstva's, zemstva's schools, primary education, social class differentiation.

УДК 378.147:811.124

Балалаева О.Ю.*

СТАНОВЛЕННЯ МЕТОДИКИ ВИКЛАДАННЯ ЛАТИНСЬКОЇ МОВИ У ВИЩІЙ
ПРОФЕСІЙНІЙ ШКОЛІ

Стаття присвячена періоду становлення методики викладання латини в українських і російських ВНЗ на початку ХХ ст. Відродження латинської мови як окремої дисципліни у вищій школі після революції 1917 р. супроводжувалося низкою проблем. Описуються підходи до створення перших навчальних курсів з даної дисципліни для студентів медичних і ветеринарних факультетів, аналізуються концепції підручників і посібників з латинської мови для вищих навчальних закладів.

Ключові слова: латинська мова, методика, підходи, навчальні видання.

Навчання латинської мови як іноземної має багатовікову історію, яка триває понад п'ятнадцять століть і заслуговує на окреме дослідження. Хронологічне обмеження в аналізі даної проблеми (початок ХХ ст.) зумовлене недостатнім рівнем вивченості періоду становлення методики навчання латинської мови у вітчизняній професійній освіті.

Нечисленні дослідження з історії викладання латини в українських і російських ВНЗ стосуються, в основному, гуманітарних спеціальностей: проблеми відродження латинської мови як загальноосвітньої дисципліни в Росії досліджувалися Н. Кацман [4]; історичні аспекти зіставного методу у теорії і практиці викладання латини на класичних відділеннях університетів, розвиток та сучасний стан методики навчання нормативних граматичних курсів класичних мов в Україні висвітлювалися у працях В. Шовкового [16]. Побіжно торкається питань історії викладання латини в медичних ВНЗ О. Беяєва [2].

Мета статті – дослідити процес становлення методики викладання латинської мови на факультетах природничого профілю українських і російських вищих навчальних закладів у першій половині ХХ ст.

Не зосереджуючи уваги на діахронічних аспектах розвитку латинської мови, наведемо декілька фактів, важливих для нашої розвідки.

* © Балалаева О.Ю.*

У добу Середньовіччя і Відродження в навчальних закладах Європи домінувала латинська мова, за якою було закріплено статус міжнародної мови науки. Як зазначає В. Шовковий, у той час при вивченні латини застосовувалися інтуїтивний та імітаційний методи. Перший полягав у тому, що викладання предмету повністю здійснювалося латиною, і учневі доводилося здогадуватися про зміст викладеного; другий зводився до наслідування зразків античної літератури [16].

Вивчення латинської мови відбувалося як на заняттях із цієї мови, так і стихійно – у процесі повсякденного мовлення та під час опанування інших дисциплін, адже саме латиною здійснювалося викладання в усіх навчальних закладах Європи.

На межі XVI-XVII ст. Ратихій (В. Ратке) запропонував замість механічного запам'ятовування мовного матеріалу принцип свідомого навчання латини, який передбачав переклад рідною мовою як основний засіб семантизації тексту. Перекладні методи панували у навчанні латини до XX ст., зокрема й у вітчизняних гімназіях (хоча на початку століття робилися спроби запровадити у навчання латини і методи, що застосовувалися у викладанні живих розмовних мов, – прямий, натуральний, наочний).

За часів Російської імперії латина належала до обов'язкових предметів гімназійного курсу, по успішному закінченні якого можна було продовжити навчання в університеті. Після революції 1917 р. викладання класичних мов у середній школі було скасовано.

Як навчальна дисципліна латинська мова з'являється майже одночасно в 20-30 рр. у медичних інститутах, на філологічних і історичних факультетах університетів, педагогічних інститутів. У Київському медичному інституті курс латини починає викладатися з 1924 р., у Першому Московському медичному інституті – з 1927 р., у Першому Ленінградському медичному інституті – з 1930 р., у Московському інституті філософії, літератури, мистецтв – із 1934 р.

Разом із появою нової дисципліни перед викладачами постали суттєві проблеми. Зауважимо, що латинська мова як самостійний предмет не вивчалася в дореволюційних медичних і ветеринарних навчальних закладах та факультетах університетів – на них приймалися особи, які склали обов'язковий іспит із гімназичного курсу латини, цілком достатнього не тільки для оволодіння медичною термінологією, а і для написання наукових праць. Сучасні абітурієнти вже не мали базової підготовки з латинської мови, а нових підручників і посібників для студентів вищих навчальних закладів не було. Це негативно позначалося на навчальному процесі, особливо в медичних закладах, де опанування фахових предметів – анатомії, фармакології, клінічних дисциплін – неможливе без знання латинської термінології. Тому викладачі профільюючих кафедр починають самостійно викладати студентам елементарні основи медичної латини (в Першому Московському медичному інституті – професор кафедри нормальної анатомії П. Карузін, у Київському ветеринарно-зоотехнічному інституті – професори кафедри нормальної анатомії ссавців та птахів Ф. Цешківський, Г. Сперанський).

Перші спеціалізовані підручники з латинської мови для медиків і ветеринарів вийшли друком наприкінці 20-их років. Державний науково-методологічний комітет Наркомосвіти «дозволив до вжитку по медичних та ветеринарних закладах» українськомовний підручник латинської мови М. Сокола (1928) [12], який із деякими змінами витримав 5 видань (останнє – в 1938 р.). Крім елементарного курсу з латинської граматики, він містив назви деяких хвороб та їх симптомів, короткі відомості з рецептури та медичний латинсько-російсько-український словник. Після порції теоретичного матеріалу наводився своєрідний лексичний мінімум – речівники, прикметники тощо; із вправ пропонувалися лише «прикладні для перекладу».

Концептуально інший підхід до курсу латини було представлено у підручнику С. Бельського за редакцією П. Карузін (1929). Як зазначено у передмові, «метою цієї праці було дати посібник для студента-медика і молодого лікаря з латинської мови, причому укладач виходив із бажання представити коротко повний огляд латинської граматики з вправами і хрестоматією із Цельса» [1, с. 6]. Принципово новий підручник, аналогів якому ще не було у вітчизняній методиці, складався з чотирьох розділів: «У першому розміщена морфологія з вправами і завданнями, у другому – вибрані параграфи синтаксису стосовно хрестоматії, у третьому – хрестоматія з керівними граматичними коментарями, а також добірки висловів, цитат, приказок <...> Беручи до уваги, що більшість учнів знайомиться з латинською мовою без викладача, довелося дати відповіді всіх вправ, завдань і літературний переклад статей з хрестоматії російською мовою» [1, с. 7]. Крім відповідей і перекладу текстів хрестоматії четвертий розділ містив статтю «Про правильне написання і вимову медичних термінів» та латинсько-російський словник.

Методичною новацією було розміщення в підручнику граматичних завдань (*провідміняти іменники, прикметники, дієслова, визначити граматичні форми дієслова тощо*) та відповідей до них. Для порівняння: за свідомством Н. Кацман, навчальні видання з латини для спеціальностей гуманітарного профілю до 60-их років не містили жодних граматичних вправ, лише тексти для читання та перекладу [5].

У 30-их роках курс латинської мови був офіційно введений в усіх медичних і ветеринарних вишах; при університетах й інститутах починають створюватися кафедри латинської мови; виходять друком посібники Є. Арбатського, І. Вікторова, А. Вільде.

1937 року колектив авторів кафедри латинської мови Київського медичного інституту видав підручник «Латинська мова: Підручна книга з хрестоматією для медвишів» (за загальною редакцією М. Спірова), в якому наголошувалося на необхідності поглибленого вивчення майбутніми медиками латинської мови в органічному зв'язку з анатомічною номенклатурою та іншими медичними дисциплінами [9]. А 1938 року той же авторський колектив видав російськомовний «Учебник латинского языка для студентов медицинских и фармацевтических вузов и врачей», що одержав першу премію на конкурсі підручників Наркомату охорони здоров'я СРСР. Результатом багаторічної роботи одного із співавторів цих видань М. Кніповича стала дисертація «Методика преподавания латинского языка в медресах» (1947) – перше дослідження з даної тематики, за яке автор здобув учений ступінь кандидата філологічних та педагогічних наук одночасно.

У повоєнні роки виходять нові посібники для медичних і ветеринарних спеціальностей Б. Мазікова, С. Некрасова, М. Такжина, перевидаються довоєнні. У передмові до видання «Краткий курс латинского языка: для высших ветеринарных учебных заведений», Б. Мазіков зазначає, що потреба в посібнику з латини гостро відчувається як студентами, так і викладачами. При розробці лексики автором використовувалися основні анатомічні, терапевтичні та фармакологічні терміни, вживані у ветеринарії. Слабкою ланкою посібника була типова для тогочасних видань система завдань, яка зводилася до вправ «у читанні, писанні та перекладі» [10].

Водночас велася ґрунтовна робота із навчально-методичного забезпечення курсу латинської мови для вищих гуманітарних навчальних закладів. Золотий фонд методики викладання латинської мови становлять праці О. Болдирева, Я. Боровського, Л. Голоднікова, Н. Кацман, М. Крихачького, В. Лободи, В. Нікольського, З. Покровської, О. Попова, С. Радцига, І. Розенталя, С. Соболевського, В. Соколова, Л. Спаського, П. Шендяпіна, В. Ярхо.

В. Соколов одним з перших порушив питання про те, що посібники з латинської мови повинні бути диференційованими і будуватися залежно від профілю ВНЗ [13]. Ця ідея було розвинуто В. Нікольським, який запропонував вивчати латину в зіставному аспекті з іншими мовами, акцентуючи увагу на необхідності розробки системи вправ для підручників і посібників [5].

Новий етап у викладанні латинської мови у ВНЗ починається в 60-их рр. ХХ ст. з появою навчально-методичних праць Н. Кацман, З. Покровської, В. Ярхо, В. Лободи, які характеризувалися науковим викладом теоретичного матеріалу та побудовою курсу на основі зіставного вивчення латинської, рідної і іноземної мов. В Україні зіставний метод у навчанні латинської мови розробляли Є. Скоробагата, Й. Кобів [8; 11].

Особливе місце в розробці методики навчання латини належить Н. Кацман, яка порушила питання про необхідність створення концептуально нових підручників і посібників з латинської мови, що мали б ефективні засоби інтенсифікації аудиторних занять – з одного боку, та засоби керування і контролю самостійної роботи – з іншого. На думку дослідниці, для реалізації цієї мети слід установити оптимально економну послідовність введення мовного матеріалу; розробити систему вправ, які б відповідали цільовим настановам курсу і завданню інтенсифікації навчання; та власне створити засоби, які забезпечуватимуть контроль роботи студентів [7, с. 4].

Звертаючи увагу на прикладний характер курсу латинської мови у ВНЗ та його орієнтацію на професійну підготовку студентів, Н. Кацман доводить диференційовану методику навчання латини.

З точки зору Н. Кацман, «латинська мова як теоретична дисципліна повинна вивчатися на суворо науковій основі і у порівняльно-зіставному плані із залученням даних трьох мов: латинської, російської та західноєвропейської» [7, с. 6]. Цю тезу дослідниця розвинула у відомій праці з методики викладання латини, де теоретично обґрунтувала доцільність свідомо-зіставного методу у навчанні латинської мови та сформулювала його принципи: свідомості навчання, зв'язку змісту із мовною формою, зіставного навчання мовних явищ, використання негативного мовного матеріалу, використання перекладу як основного засобу семантизації, урахування теоретичних і практичних цілей навчання [6, с. 25].

У результаті досліджень із методики навчання латинської мови з'являються підручники із продуманими системами вправ, спеціалізовані не лише за профілем, а й за формами навчання (виходять друком перші посібники з латини для студентів-заочників).

У 50–60 рр. друкуються нові навчальні видання для медиків, найзначнішими з яких є праці В. Боголепова, В. Гусятинської, Б. Ходорковської, М. Чернявського [3; 4; 15] та спеціалізовані для сільськогосподарських ВНЗ посібники Г. Воронкевича, М. Голікова, Я. Ляндесберга, З. Филипович [14].

Отже, відродження латини як окремої дисципліни у післяреволюційній вищій школі було викликане вимогами навчального процесу. У першій половині ХХ ст. розробка методичної бази та створення навчальної літератури з латинської мови здійснювалися за двома основними напрямками: для медичних (ветеринарних) та гуманітарних спеціальностей ВНЗ. Здобутий в ті роки досвід потребує детального вивчення в подальших дослідженнях.

Література:

1. Бельский С.А. Учебник латинского языка для студентов-медиков и врачей / С.А. Бельский; под. ред. проф. 1-го Московского университета П.И. Карузина. — 2-е стереотип. изд. — М.-Л.: Гос. изд-во, 1930. — 173 с.

2. Беляева О.М. Професійно орієнтоване навчання латинської мови студентів вищих медичних навчальних закладів III-IV рівнів акредитації: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02 / О.М. Беляева; Ін-т педагогіки НАПН України. – К., 2011. – 21 с.
3. Боголепов В.М. Латинский язык: [учебник для медиков] / В.М. Боголепов. – М.: Медгиз, 1950. – 296 с.
4. Гусятинская В.С. Практикум по латинскому языку: [для мед. вузов] / В.С. Гусятинская. – М.: 1-й Моск. ордена Ленина мед. ин-т, им. М.И. Сеченова, 1962. – 80 с.
5. Кацман Н.Л. Латинский язык как общеобразовательный предмет обучения в России на протяжении XX века / Н.Л. Кацман // Индоевропейское языкознание и классическая филология – XIV: [материалы чтений, посвящ. памяти проф. Иосифа Моисеевича Тронского, 21–23 июня 2010 г.]: [в 2-х ч.] / отв. ред. Н.Н. Казанский; РАН, Институт лингвистических исследований. Ч. 2. – СПб.: Наука, 2010. – С. 17-32.
6. Кацман Н.Л. Методика преподавания латинского языка в институтах и на факультетах иностранных языков: [учеб. пособие для пед. ин-тов по спец. 2103 «Иностр. яз.». – М.: Высш. школа, 1979. – 142 с.
7. Кацман Н.Л. Теоретическое обоснование системы учебных пособий по латинскому языку с использованием технических средств: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02 / Н.Л. Кацман. – М., 1975. – 33 с.
8. Кобів Й.У. Роль рідної мови у процесі викладання латинської мови / Й.У. Кобів // Методика викладання класичних мов. Лекції для студентів університету відділу класичної філології. – Львів: Львів. держ. ун-т, 1965. – С. 28-40.
9. Латинська мова: [підручна книга з хрестоматією для медвишів] / [М.Ф. Кніпович, І.І. Ліхтенфельд, С.О. Смірнов, А.С. Шелечник]; за ред. проф. М.С. Спірова. – К.: Держмедвидав, 1937. – 304 с.
10. Мазиков Б.А. Краткий курс латинского языка [для высш. ветеринарных учеб. заведений] / Б.А. Мазиков; под. ред. доц. В.М. Боголепова. – М.: Сельхозгиз, 1946. – 124 с.
11. Скоробогата Є.І. Прийоми пояснення деяких фонетичних і граматичних явищ у процесі навчання латинської мови на англійському відділі / Є.І. Скоробогата // Методика викладання класичних мов. Лекції для студентів університету відділу класичної філології. – Львів: Львів. держ. ун-т, 1965. – С. 41-57.
12. Сокол М.С. Підручник латинської мови для вищих і середніх медичних шкіл / М.С. Сокол. – Х.: Держ. вид-во України, 1928. – 170 с.
13. Соколов В.С. К вопросу о методике и методологии учебников по древним языкам / В.С. Соколов // Вестник древней истории. – 1949. – № 4. – С. 189-197.
14. Филиппович З.М. Пособие по латинскому языку [для с.-х. техникумов по специальностям «Ветеринария» и «Зооветеринария»] / З.М. Филиппович. – К.: Урожай, 1964. – 164 с.
15. Ходорковская Б.Б. Учебник латинского языка [для фарм. ин-тов (фак-тов)] / Б.Б. Ходорковская, М.Н. Чернявский. – М.: Медицина, 1964. – 350 с.
16. Шовковий В.М. Історія зіставного методу у теорії та практиці викладання класичних мов / В.М. Шовковий // Теоретичні питання культури, освіти та виховання: [зб. наук. пр.]. – К.: Вид. центр КНЛУ, 2002. – вип. 23. – С. 101-106.

Балалаева Е.Ю.

СТАНОВЛЕНИЕ МЕТОДИКИ ПРЕПОДАВАНИЯ ЛАТИНСКОГО ЯЗЫКА В ВЫСШЕЙ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ШКОЛЕ

Статья посвящена периоду становления методики преподавания латыни в украинских и российских вузах в начале XX ст. Возрождение латинского языка как отдельной дисциплины в высшей школе после революции 1917 г. сопровождалось рядом проблем. Описываются подходы к созданию первых учебных курсов по данной дисциплине для студентов медицинских и ветеринарных факультетов, анализируются концепции учебников и пособий по латинскому языку для высших учебных заведений.

Ключевые слова: латинский язык, методика, подходы, учебные издания.

Balalaeva O.Yu.

FORMATION OF METHODS OF TEACHING LATIN IN HIGHER PROFESSIONAL EDUCATION

Article is devoted to the formative period of teaching Latin in Ukrainian and Russian higher educational establishments in the early twentieth century. Revival of Latin as a separate discipline in higher education after Revolution (1917) was accompanied by many problems. Approaches to creation of the first courses of this discipline for medical and veterinary students are described; the conceptions of Latin textbooks and manuals for institutes of higher education are analyzed.

Key words: Latin, methods, approaches, textbooks and manuals.

УДК 37.013.8

Білецька І.О.*

ІСТОРИЧНА РЕТРОСПЕКТИВА РОЗВИТКУ ІНШОМОВНОЇ ОСВІТИ У США

У статті мова йде про особливості розвитку мовної освіти у Сполучених Штатах Америки у XVI – на початку XXI століття. З'ясовано, яке місце займала іноземна мова як дисципліна в навчальному процесі в середній школі в різні історичні періоди. Проаналізовано результативність проведення американським урядом освітніх реформ щодо навчання іноземних мов на сучасному етапі розвитку країни.

Ключові слова: етапи розвитку, мовна освіта, іноземна мова, двомовне навчання, середній навчальний заклад.

На шляху до свого становлення система освіти кожної країни проходить певні етапи, вбираючи в себе всі особливості тієї чи іншої епохи, відповідаючи вимогам того чи іншого періоду, стимулюючи розвиток країни, будучи основним осередком прогресивних ідей. Політика американського уряду в галузі мовної освіти в різні періоди розвитку країни є цікавою і корисною для нашої відносно молодій держави, яка провадить власну мовну політику також в умовах полікультурного середовища. Тоді як українська мова є державною, в Україні поширеною є і російська мова, впроваджується загальне вивчення у школах англійської та інших іноземних мов.

Специфіка розвитку і реформування американської середньої школи в цілому є предметом дослідження багатьох російських і вітчизняних науковців, зокрема О. Джуринського, Г. Дмитрієва, З. Малькової, Л. Пуховської, О. Русанової, А. Сбруєвої. Такі дослідники, як О. Зіноватна, О. Першукова розглядають державну мовну політику США в контексті навчання іноземних мов, Т. Боднарчук, О. Літвінов, Л. Товчигречка аналізують моделі білінгвальної освіти в теорії та досвіді діяльності сучасної школи Сполучених Штатів. Що стосується американських учених, то серед них можна виділити К. Бузеллі, Б. Джонстона, Д. Едварда, які у своїх роботах висвітлювали історичні особливості розвитку шкільництва в Америці, а У. Вайт, А. Ленкер, Т. Осборн, І. Пуфал вивчають мовну політику в країні та її вплив на навчання іноземних мов.

У своїй статті ми ставимо за мету виділити особливості розвитку мовної освіти у Сполучених Штатах Америки у XVI – на початку XXI століття та з'ясувати значення, що надавалось вивченню іноземної мови як навчальної дисципліни у зазначений період.

Якщо говорити про початок американського шкільництва, то варто зазначити, що воно виникло задовго до утворення Сполучених Штатів Америки. 1503 року разом з Христофором Колумбом до Нового Світу прибули іспанські священики, а 1523 року було відкрито першу школу. Монахи і священики вивчали корінні мови та навчали місцевих дітей читання, письма, арифметики, співу та катехізису. Іспанськими

* Білецька І.О.*